

Марія СТЕЦИК (ЩЕРБАК)
(Дрогобич)

«САД НЕТАНУЧИХ СКУЛЬПТУР» МАРКА ГОЛЬБЕРГА

Світлій пам'яті Учителя

УДК 82.09(477)(092)"19/20"

*І так в душі не хоче проминать
Ваш силует, побачений крізь сльози*

(За Ліною Костенко)

У вересні 2022 року, коли Велика війна трагічно розхитала українські терези, Марку Яковичу Гольбергу виповнилось би **СТО** років. Століття Марка, сина Якова. Мимоволі запрошується аналогія з відомим романом Володимира Лиса «Століття Якова». У рецептивному двовзорі – вік людини й історична епоха. Століття. Двадцяте. Рвійне і трагічне. Поки що найкривавіше в історії людства (не знаємо, яким буде двадцять перше), в історії України. З двома світовими війнами, голодоморами, голокостами. Століття тектонічних суспільно-політичних зрушень. У цьому столітті судилося БУТИ, ВІДБУТИСЯ й не ЗАГУБИТИСЯ – персонально, культурно, науково – непересічній особистості з особливою харизмою, видатному вченому європейського виміру, великому людинолюбіві й словолюбіві, синові, батькові, дідусеві, прадідусеві, другові, чудовому наставнику «неофітів філологічної науки» професорові Марку Гольбергу. Дякую Всевишньому, що дав мені шанс не розминутися з Вами, дорогий Учителю, відчувати Вашу особливу Присутність – безпосередню і «крізь роки та печалі»...

Марк Гольберг – відомий український учений-славіст, компаративіст, франкознавець, теоретик перекладу, культуролог, філософ, людина енциклопедичних знань, живого антропоцентризму й гуманістичних переконань. А ще – філолог з когорти тих особливих теоретиків і практиків, для яких Слово (Логос) відкриває обрії культури, будує мости між народами, стає підґрунтям одвічного діалогу, без якого людство втрачає захисну ауру духовності, комунікативно-аксіологічної просвітленості і стає безсилим перед цивілізаційними викликами та гуманітарними потрясіннями. Філологія (без -ізмів та -ацій) стала найбільшою Любов'ю його непростого життя, сенсом і суттю насправду

наукового Чину. Чину, де на чільному місці культ незаангажованого знання, перманентної рефлексії й відповідальності за кожну омовлену думку, гіпотезу, рівно ж тезу, постулат, узагальнення. Не випадково вчений так часто цитував відомого французького філософа С. Франка про те, що трансцендентний процес пізнання є перманентним рухом пізнавання. Аксіоматично, рефлексував далі філолог-культуролог, цей процес не може бути завершено-закінченим, чимось статичним, що міститься в собі самому. Пізнання – це напруга осяяння, завжди залишається «безконечний залишок непізнаного» (С. Франк). З професором Гольбергом не страшно і навіть захопливо йти шляхом науки, він постійно надихав на відкриття, щоразу окреслював нові перспективи, дуже точно й концептуально окреслював актуальну гуманітарну проблематику, що корелювала з потребами нової – української – доби, наповнював тією особливою енергетикою та дослідницькою проникливістю, якою сам був щедро нагороджений [18, с. 5–6].

Гіпервимогливий до себе, аскетичний у побуті, Марк Гольберг навчав не одне покоління філологів Франкового вишу відповідальності, ретельності, зосередженості, прискіпливості й такого рідкісного в наш час пієтетного ставлення до книги, головно тієї, у якій наукові твердження та художні вартості вивірені часом й дихають глибинною софійністю, що й вирізняє високу та справжню класичну науку й живу герменевтику з-поміж огрому псевдовчень, наукової белетристики невисокої проби й відвертих наукоподібних компіляцій. Багатьом Марк Якович так і запам'ятався – з книгою в руках чи на тлі стелажів, до якогось містичного обрію заставлених книгами, з яких кожен міг «дивнії перли виносить»...

Марк Гольберг своє нележке, а довший час – доволі драматичне, почасти позначене ментальним, духовним та світоглядним трагізмом – наукове й викладацьке життя (був і переслідуваним, і замовчуваним, і навіть відверто зневаженим та брутально оббріхуваним, і то не раз!) провадив в універсальній системі координат – культури, літератури, філософії; жив, як сам не раз зазначав, в ідеальному світі, де панують закони Краси, Добра, Милосердя і якоїсь напrawdę трансцендентної Любові. Може, слушно резонує В. Скотний, сила цієї любові рятувала його, бо «зберігав та плекав її в нелюдських умовах сталінських репресій; і в пожежах Другої світової, коли був на фронті; і в тяжкі післявоєнні роки; і в часи радянського антисемітизму; і в періоди, коли був «невїзним» ученим; і в моменти, коли приватне життя не дуже милувало» [18, с. 7].

До слова, уперше за кордон професор Марк Гольберг потрапив лише 1996 року, коли Сербсько-Українське товариство і Ново-

Садський університет запросили його на резонансну й давно очікувану в славістичних колах конференцію «Іван Франко і серби». На той час Марк Гольберг був уже відомим та авторитетним славістом-балканістом і богемістом, автором трьох знакових монографій – «Іван Вазов: Життя і творчість» (Київ, 1976), «Христо Ботев: Нарис життя і творчості» (Київ, 1988), «Іван Франко і українсько-сербські культурні зв'язки» (Львів, 1991) – та кількох десятків різноформатних славістичних та компаративістичних студій, що були доволі резонансними в слов'янському науковому світі й гідно презентували Україну в європейському середовищі. Назвемо найбільш знакові: «Проблеми південнослов'янського фольклору в працях О. О. Потебні» (Харків, 1960), «Південнослов'янські зв'язки «Руської трійці»: З історії перших українських перекладів сербських народних пісень» (Київ, 1961), «Іван Франко і болгарська фольклористика» (Львів, 1962), «До історії українсько-сербохорватських літературних взаємин у ХІХ ст.» (Київ, 1963), «З творчої історії «Поєми про білу сорочку» Івана Франка» (Київ, 1963), «Франкові переклади з сербської прози» (Київ, 1965), «Максим Рильський – дослідник і перекладач сербської народної поезії» (Київ, 1970), «Амвросій Метлинський і сербська народна пісня» (Київ, 1973), «Боління і сповіді Пейо Яворова» (Всесвіт, 1978), «Нова зустріч з Христо Ботевим: Про переклади Д. Павличка» (Жовтень, 1978), «Сербська народна балада «Хасанагиниця» в перекладах Якова Головацького і Леоніда Первомайського» (Київ, 1982), «Іван Франко і проблеми сучасного порівняльного літературознавства» (Рад. літературознавство, 1983), «Дар шани і любові: Про українські переклади творів П. Яворова» (Жовтень, 1989), «Сербські мотиви у творах П. Куліша» (Київ, 1991), «О. О. Потебня і розвиток слов'янського теоретичного літературознавства» (Київ, 1992), «Адам Міцкевич і сучасна Україна» (Дрогобич, 1998), «Поєма Лесі Українки «Віла-посестра» і питання українсько-сербських літературних і фольклорних взаємин» (Дрогобич, 2001). Такою панорамністю наукових зацікавлень, теоретичною ґрунтовністю, культурологічним контекстом і дослідницькою проникливістю вченого може пишатися провідний європейський виш. Прикро, але участь професора в цій конференції, незважаючи на персональне запрошення, була на межі зриву. Серби, дізнавшись, що на конференцію учений може не приїхати, висунули керівнику української делегації умову: «Або в складі делегації буде професор Марк Гольберг, або конференції не буде зовсім...». Марк Гольберг поїхав. 2006 року матеріали цієї конференції видані окремою книгою «Иван Франко и Срби» (Нови Сад, 2006. 224 с.). Чудово оформлений збірник наукових

праць сербські поціновувачі Франкового слова та колосального інтелекту українського Мойсея присвятили двом ученим – «доктору Марку Гольбергу і магістру Средою Лаличу». Що тут можна додати? Лише те, що таке довгоочікуване (аж ціле десятиріччя!) оприлюднення Матеріалів привнесло трохи світла й тепла в життя вченого, що вже добігало свого обрію... До слова, Марка Гольберга неодноразово запрошували на славістичні з'їзди, конференції, симпозіуми до Болгарії, Польщі, Угорщини, але його не випускали, бо не був у партії і відмовлявся підписувати «певні зобов'язання». Професор волів залишатися вдома й не торгувати власною (і науковою, головню франкознавчою, – а це багато до чого зобов'язувало!) совістю і честю [17, с. 160]. Чи багато з нас знали про таку принциповість і нонконформізм? Чи багатьох він надихнув? З відновленням Незалежності, коли впала залізна завіса (і зовнішня, і внутрішня), життєві обставини склалися так, що було не до відряджень, конференцій, з'їздів, симпозіумів (важка й тривала недуга дружини Антоніни Федорівни, два інфаркти, фінансова скрута й непевність та аванюри дев'яностих, не надто сприятлива атмосфера на кафедрі). Прикро, бо це був ЧАС професора, час, обтяжений дорідними науковими плодами.

Франкознавство Марка Гольберга – справжнє, об'єктивне, ґрунтоване на численних архівних джерелах, воно, за висловом самого науковця, «є результатом тих роздумів і спостережень, що виникали і виникають у процесі викладацької праці, роздумів». І далі: «Глибоко переконаний, що зараз викладати на належному місці гуманітарні дисципліни, не звертаючись до спадщини І. Франка, до його художніх творів і наукових праць, неможливо» [10, с. 5]. Різногранно осмислюючи феномен Івана Франка, професор зосереджувався на головному, що визначає письменника як творця, – на його Слові (ЛОГОСІ). «Без перебільшення можна твердити, що кожне Франкове слово є вагомим, значущим. Кожний камінчик, із якого побудовано величний світ І. Франка, не повинен опинитися поза увагою дослідника. Тільки при такому підході ми зможемо досягнути значення І. Франка для української і світової культури, для нашого сьогодення» [10, с. 8]. «Потужна краса» Франкового слова була для франкознавця не лише пластичним мислеобразом, а й постійною спонукою до досягнення ізмаргдів поетового стилю, мовомисленневого універсалізму й універсалізму як активної ціннісної та культуротворчої діяльності. Концепція науковця суголосна з постулатом про «невичерпність атома» Івана Денисюка (саме так львівський учений окреслив феномен українського Мойсея), з «ліричним універсумом» як лаконізованою формулою рецепції

в монографії Валерія Корнійчука (Марк Гольберг написав розлогу рецензію), з візією Франка-полімата Богдана Тихолоза. Зрештою, контекст «світової великості», у якому розглядає поетичну творчість і громадсько-політичну діяльність Франка Михайло Шалата, органічно доповнює франкіану Марка Гольберга.

Для професора Гольберга Іван Франко постає у двох вимірах, передовсім як справжній син свого, українського, народу, як живе й трепетне та водночас напrawdę каменярське «уособлення його сили й величі». Але саме Іван Франко чи не найбільше з усіх митців і справжніх мислителів сприяв поширенню контактів між народами (чого варті лише його переклади світової літератури!), не лише мріяв, а щоденною невсипущою працею все робив для того, аби Україна зайняла гідне місце у «народів вольнім колі». Син своєї епохи, він став живим уособленням її перманентних і драматичних викликів, болю, кривд й тривог, суперечностей і конфліктів, «горів і яснів» для української ідеї, але Франко також жив і тими вічними проблемами, які продовжують хвилювати людей нашого часу і пов'язані з тими трансцендентними духовно-ментальними універсаліями, які єднають народи у часі і просторі.

Перефразовуючи слова з виступу на ювілеї Й.-В. Гьоте, професор Гольберг проголосив гасло: «Не назад, до Франка, а вперед разом з Франком» – та сформулював основні уроки письменника й мислителя: служити істині, українському народові, українській національній ідеї, втіленням якої має бути самостійна і незалежна Українська держава; сприяти тому, щоб український народ засяяв у «народів вольній колі»; будувати «золоті мости розуміння і спочування між народами»; пропагувати національні й загальнолюдські цінності; утверджувати рівноправність усіх народів і культур, виступати проти вивищення одного народу над іншими; знайомити світ з надбанням української культури і свій народ – зі скарбами культури світової» [10, с. 9]. Ми лише побіжно заторкнули франкознавчу проблематику науковця. Над темою «Іван Франко і діалог культур» учений працював до останніх днів життя. Не дожив декількох тижнів до того часу, коли його «Франкознавчі етюди» побачили світ у дрогобицькому видавництві «Коло». Мандрівка ж у наукову «Країну Франкіану», першим автором якої став професор Марк Гольберг, триває...

Але повернемося до вже згадуваної універсальної екзистенційної системи координат Марка Гольберга, у якій органічно переплелися (доповнили одна одну) різні іпостасі професора – фундаментального вченого, блискучого інтерпретатора, викладача, теоретика-методиста.

«Сама практика підказувала, що між викладанням і наукою існує складний зв'язок, ... поєднувати їх було важко, але в той же час відбувалося їх постійне взаємозбагачення. Лекції ставали тією творчою лабораторією, у якій формувалися ідеї наукових праць» [11, с. 24–25]. Вражає щирість і сповідальність, рівно ж не позірна, а об'єктивна, справжня самокритичність, з якою насправду блискучий лектор-інтелектуал говорить про свої науково-освітні «праці й дні», переступивши 80-річний життєвий рубіж: «Зараз, завершуючи свою викладацьку діяльність, бачу і те, чого досяг, і те, що не вдавалося і так і не вдалося. З боєм думаю про недоліки своїх лекцій. Тепер вже нічого не виправиш, не зміниш. Як би там не було, я намагався кожне явище розглядати в широкому історико-літературному й історико-культурному контексті, пов'язувати історико-літературний матеріал з постановкою і висвітленням теоретичних проблем. Я переконаний, що лекційні курси треба постійно оновлювати. Не можна повторюватися. Одну й ту ж тему кожний раз треба читати по-іншому» [11, с. 25]. Щось сумовито-гераклітівське крізнить у цих відвертих – без пози й ритуально-форматних ювілейних реверансів – рядках, настояних на гіркувано-терпкому досвіді літ небайдужого викладача й справжнього науковця.

Ця унікальна за своєю суттю гуманітарна (гуманістична і гуманна!) система, своєрідна культурологічно-етична парадигма, яку так ревно творив та оберігав Марк Якович (і як власне кредо, і як данину пам'яті знаковим постатям філологічної науки – Олександрю Потебні, Олександрю Веселовському, Вікторові Жирмунському, Леонідові Білецькому, Леонідові Булаховському), змогла встояти в дуже складних умовах і не втратити своєї актуальності в часи тектонічних аксіологічних зрушень і тотальної профанації сакральних вартостей. Людина, перебуваючи в цій системі, таки має шанс (невеликий і вельми ризикований) збагачуватися науково, кріпитися духовно й, попри все, залишатися вільною від тоталітарного (тотального) засилля «комусь на користь чи в догоду» (Ліна Костенко), тягарів буденщини, комплексів та ерцазів, долати, здавалось би, неподолане й нездоланне «верховне табу на думання» (Михайлина Коцюбинська). Учений був вірним їй до кінця. Саме метачас великої культури, увага й трепетна шанобливість у ставленні до світових образів давали змогу багато разів увиходити в ту саму й щоразу іншу вічну Гераклітову річку. Наріжним каменем його наукового подвижництва стало різногранне й культурологічно заглиблене дослідження феномену діалогу культур, тих культурних взаємин, які ушляхетнюють, збагачують і **людину**, й середовище, сприяють

порозумінню між **людьми**, адже поза межами розуміння й толерантності **людина** (і тут не уникнути засадничих тавтологій) втрачає **людське** обличчя, втрачає **людяність**, тобто органічний антропоцентризм. А що далі? Далі – культурна зверхність, негачія, що трансформується в загрозливий діалог (недіалог!) глухонімих, за яким хижий звіриний оскал насильства, жорстокості, морального звиродніння. І ми – свідки руйнування цієї системи загальнолюдських вартостей, яку так ревно й трепетно впродовж життя, коли було «і західно, і східно» (Ліна Костенко) плакав Марк Якович. Наша реальна загроженість – від всесвітньої непочутості та культурної непередставленості (або часами бутафорної спотвореності української культури) у світі. Де немає розуміння (порозуміння, комунікації, діалогу), там настає гуманітарна катастрофа. А як багато робив (і зробив!) на цьому шляху професор Марк Гольберг з міста Юрія Котермака, що стало для нього, народженого в неукраїнській родині в зросійщеному Харкові, по-справжньому рідним і, за його ж висловом, «подарувало Франка». У різні періоди розвитку літератури (починаючи від синкретичної фольклорної рецепції світу), наголошував Марк Якович, особистісний первень виявляє себе по-різному, але назагал мистецтво слова завжди є антропологічним чинником, оскільки завжди створюється **ЛЮДИНОЮ, ПРО ЛЮДИНУ І ДЛЯ ЛЮДИНИ** [Див про це: 8, с. 5]. З висоти часу й драматичної української дійсності видно, як неоцінено й непоціновано багато зробив Марк Гольберг – не-українець – для української культури, яку цілющу силу має гуманітарна сфера нашого життя – силу, що «знімає» всілякі ідеологічні штампи, долає до певної межі шовіністичні стереотипи та «патентований патріотизм» (Іван Франко). Не можу не згадати, як важко й болісно переживав професор випадки (звісно, несправедливі, зухвалі й навіть цинічні) деяких надто гарячих націоналістів у бік шістдесятників, звинувачення їх у пристосуванстві й надмірному лібералізмі. А це ж було покоління, крізь яке «світилася Україна» (Ліна Костенко)! Власне, це був не просто конфлікт батьків і дітей, зміна культурно-ідеологічних матриць, трансформація ідеологем, це було щось значно глибше й драматичніше... Марк Гольберг, чи єдиний з українських учених, не побоявся вголос сказати про аморальність та новітній конформізм (такий собі хайп на чутливих темах в українському гуманітарному просторі), про спекулювання та маніпуляцію на святому й відверте посягання на постаті кришталевого сумління, непідкупності та справжнього національного Чину, зрештою, про високі критерії духовності, які явно занепали останніми роками, та залежність частини українських учених від дуже вже непевних ідейних (ідеологічних?) диригентів. Відкритий лист Марка

Гольберга головному редакторові «Критики», оприлюднений в 11 номері часопису за 2006 рік, викликав значний резонанс, ученому телефонували з усієї України, дякували за чесне, вистраждане слово на захист справжньої української науки [17, с. 159]. Особливо теплі стосунки підтримував Марк Якович з шістдесятницею та дисиденткою Михайлиною Коцюбинською, до слова, небогою українського письменника Михайла Коцюбинського, дочкою наймолодшого брата Хоми. Це напевно Жінка стоїчного українського гарту, близька подруга (посестра!) Василя Стуса та упорядниці багатотомного видання його творів, а ще відома літературознавиця, редакторка. Професор написав рецензію на її працю «Зафіксоване й нетлінне», що присвячена епістолярію видатних українців. За словами пані Михайлини, вона була зворушена до глибини душі і щиро дякувала. Пам'ятаю їхню зустріч у Києві, в університеті імені Тараса Шевченка, та неймовірно щире, тепле, зворушливе й водночас високопрофесійне спілкування, блискучий науковий діалог в одній рецептивно-інтерпретаційній та етичній тональності. Спілкування двох Атлантів справжнього українського літературознавства – без упереджень, зверхності, ксенофобії, полум'я якої, чого гріха тайти, час від часу спалахувало в соціально-політичному просторі й у високих науково-академічних кабінетах...

Марк Гольберг жив тоді, коли вірилося: люди, незалежно від крові, яка тече в їхніх жилах (страшніше, якщо ту кров випускають із жил!), можуть домовитися, порозумітися, вибудувати культурні мости. Професор часто цитував відомого німецького вченого Г. Вельфліна: те, що об'єднує народи, значно сильніше від того, що їх розділяє... «Усе змінилось. Люди і часи» (Ліна Костенко). Антисвіти породили антинароди. На жаль, морально-етичний рубікон перейдено, еволюцію поетичної свідомості та її форми почасти спотворено, такі, здавалось би, природні культурні мости спалено (скоріш за все – назавжди), під звуки сирен та вибухи на тлі макабричних кістяків обвуглених українських міст з вивернутими нутрощами діалогу не вибудуєш...

Марк Гольберг не мислив філології без студій над словом письменника, без включення його в контекст національної і світової літератур. Слово слугувало й слугує містком між духовно-культурним виміром різних народів. У науково-дослідницькому фокусі Марка Гольберга перебувала й сучасна українська література. Що вельми важливо, у її, так би мовити, жіночому сегменті і в якнайширших зв'язках зі світовим мистецтвом слова в його тягlostі, контактах, впливах, тенденціях, доланнях певних рецептивних стереотипів та упередженості. Філолог з величезним досвідом напевно розкошував,

занурюючись у світ поезії, прози, у світ художнього слова. Його рецептивний досвід, герменевтичні підходи вже стали класикою сучасної гуманітаристики. Зупинимось на двох знакових рецензіях, які Марк Гольберг окреслює словом **роздуми**. Професор написав розлогий відгук на поетичну збірку львівської поетки, перекладачки, дитячої письменниці Оксани Сенатович «Сад Оксани Сенатович. Роздуми над книжкою «Обличчям до голуба» (опубліковано у львівському часописі «Дзвін»). Вдумливо й проникливо, крок за кроком прямує досвідчений інтерпретатор, теоретик та історик літератури (ба ширше – культури) в мистецький світ талановитої сучасниці, відразу ж наголошуючи на його «поліфонії, багатобарвності» та щонайтретпєтніших емотивно-поетичних виявах. До речі, Марк Якович не любив слова «поетеса», відчував у ньому «присмак манірності», сприймав як щось штучне, навіть принизливе, хоча й був одним із тих, хто багато й філософськи (доглибинно!) рефлексував над українською жіночою поезією як унікальним феноменом світовідчужання й світопереживання. І знову широкий контекстуальний підхід, вагомі й точні дослідницькі ремарки про те, що, скажімо, з образами жінки-матері, дружини, подруги, сестри пов'язані чудові твори світового поетичного мистецтва, у них утверджуються найблагодатніші, найсвітліші людські ідеали, особлива – жіноча – туга за гармонійними взаєминами, красою, внутрішньою свободою [4, с. 143]. Витончено й професійно роздумує Марк Гольберг над назвою збірки, убачаючи в ній ту сутнісну краплину, що віддзеркалює сенс художнього задуму. «Обличчям до голуба» – це згорнутий образ-символ «прагнення дійти суті життєвих явищ», збагнути їхні первозданні витoki (позасвідомі первні), відчутти красу й неповторність кожного прояву життя, «зрозуміти єдність миті та вічності». І далі – «побачити вічне й нетлінне в буденному і звичайному, доторкнутися до витоків високої духовності й долучити до них читача» [4, с. 143]. Дослідник немовби стає своєрідним співучасником творення й кристалізації образів, намагається вловити конкретні імпульси великої таїни народження вірша. В Оксани Сенатович це «любов, творчість, природа, туга кохання», що часто постають як єдине ціле, як майстерно «синестезоване» відчуття світу, передовсім українського («Хочеш поле моє обійти / та не можеш його оминати»). До слова, улюблене прислів'я Марка Яковича – «Життя прожити – не поле перейти», саме цим словесним згустком української мудрості учений заголовково вивершив проникливо-ностальгійні роздуми-спогади до свого 80-річчя [Див.: 11, с. 13 – 28].

Класичними взірцями різногранної інтерпретації можуть слугувати й цілі каскади мислеобразів, що фокусуються в дослідницькій оптиці досвідченого й ерудованого герменевта та неймовірного словолюба, який, однаке, час від часу розглядає текст (чи певний його сегмент) під професійно налаштованим лінгвістичним мікроскопом. «Здавалося б, що спільного між словом КУЛЬБАБА І КУЛЬГАТИ?» Та поет несподівано зближує їх, виникає рвйний потік словесних асоціацій, з яких виростає оригінальна поетична мініатюра з безліччю підтекстів та асоціатичних зближень, що засвідчують унікальність художнього мовомислення: *«Кульбабине літо, / Кульбабин сніг, / накульгує думка про зиму; / насипає / на коси, Є на брови / сніг, / а той, що на очі, – / той тане»*. Риторичне питання: про що ці рядки? Для справжнього критика, для дослідника, зауважує професор Гольберг, вони звучать як застереження проти буквалістського тлумачення поезії (професор у всьому шукав Дух, а букву вважав лише його тілесною оболонкою), проти його (твору) псевдоаналізу, що перетворюється на беземоційну препарацію («розтин») неживого тексту. Важливо, наголошує рецензент, уловити «ледь вловиме», «летюче», тобто настрій – просвітлену тугу за швидкоплинністю квітучих життєвих митей; мудро сприйняти неминучість змін (у природі, в людському житті) як даність і як тремке щастя БУТИ. І це щастя, зазначає інтерпретатор, бачить і знає на рівні якихось праїмпульсів серце людини. Поетична мініатюра Оксани Сенатович оригінально перегукується з епілогом Лесиної «Лісової пісні», коли весняне буйноквіття, яке серпанком огортає Мавку, перетворюється на холодну заметіль, що крижаними сніжинками засипає щасливого Лукаша і вже не тане.

Марк Гольберг постійно акцентує у багатьох своїх інтерпретаційних студіях, що справжня поезія (не графоманство!) неможлива без живої думки, без осягнення глобальних, зчаста – драматичних, проблем людського буття. «Ідея художнього твору – це художня ідея». «У кожному слові відображений Всесвіт» [4, с. 144]. На підтвердження теоретичних роздумів та узагальнень наведено думку Гегеля про особливу ліричну концентрацію («образну згущенність»). Ліричне слово породжує своєрідну ланцюгову реакцію, коли зіткнення смислів, їхня позірна парадоксальність стають унікальними генераторами художньої енергії.

Професор Марк Гольберг, аналізуючи знакову збірку Оксани Сенатович, веде мову про первинну (іманентну) і вторинну образність, доходячи цілком слушних висновків, що поезія збагачується, безпосередньо контактуючи з дійсністю, рівно ж живиться своїми внутрішніми ресурсами, культурними, головно – національними,

традиціями й осмисленням власного шляху «виходу душі з підпілля» (Леонід Талалай), своїх можливостей. Улюблена тема професора Гольберга – це контекстуальність, інтертекстуальність і культурологічна заглибленість. Природно, йому імпонують ті тексти Оксани Сенатович, у яких вона звертається до непересічних постатей українського мистецького простору та національного Поступу. Це – знакові імена Маркіяна Шашкевича, Климентини Попович, Лесі Українки, Уляни Кравченко. Особливо прискіпливо розглядає Марг Гольберг вірш «Маркіян Шашкевич», у якому мисткиня намагається в поетичній формі осмислити непересічність постаті будителя в контексті процесу становлення національної самосвідомості Галичини першої половини XIX століття. Як рецензент і конструктивний критик, професор не розсипає солодкаві компліменти зрілій поетці, а говорить і про певні вразливі місця, передовсім про декларативність і зайвий пафос, що розмивають жанрову зумовленість твору і дещо збіднюють його. Якщо поетична візія юного романтика Маркіяна нестандартна й новаторська, хоча й не завжди переконлива, то його будительський чин, головно концепт служіння, представлений не так рельєфно й ціннісно, кажучи сучасною термінологією – не актуалізований. Хоча поезія і має баладні риси, все ж драматизм і гострота колізій дещо розмиті. Власне, вказуючи на вразливі й не до кінця вивірені текстові сегменти, Марк Гольберг не бере на себе місію негатора й критикана, а дотримується живої етики жанру.

Марк Гольберг вельми проникливо й тонко аналізує дві великі жанрові форми Оксани Сенатович – поеми «Чин Анни Павлик» та «Сад Іванни Блажкевич». Професор свої рефлексії ставить у широкий літературознавчий контекст жанрового очікування (чи сподівання) і наголошує на тому, що автор може привносити в усталений жанр щось нове й несподіване, таке, що збагачує його (читача) уявлення про межі й можливості того чи того жанру, а кожна жанрова форма відображає рух літератури, внутрішню художню динаміку, абсорбуючи те, що створюється в процесі її, літератури, розвитку [Див про це: 4, с. 146]. Марк Якович звертає увагу на сповідальність нарації, що формує особливу текстову ауру – щирості, відвертості, навіть душевного надриву. Як позитивний момент відзначено й майстерне відтворення в довершених поетичних формах та ритмомелодиці складної й тривожної епохи історії Галичини кінця XIX століття. Звертає увагу професор і на цілеспрямовану інтертекстуальність поеми, у якій часто звучить (чи вгадується) Франкове слово. «Історія – це насамперед люди, що творять її своїм подвигом, розумом і волею», – узагальнює

Марк Гольберг. І ми не можемо не погодитися з його історіософським судженням. Власне, на якомусь певному життєвому етапі ідеї Чину Івана Франка та Анни Павлик органічно доповнювали одна одну, одначе лише Каменяр торував шлях до національного Поступу і вказав перспективи національного розвою у власній державі. Поступ і чин Анни Павлик обмежився (принципово!) ідеями соціальної боротьби та рівності. Прикметно, що на проартикульовані проблеми та на комплекс інших питань намагається дати відповідь франкознавство нового тисячоліття. Про це, хай побіжно, принагідно, говорив професор Гольберг ще на початку 90-х років минулого століття.

Поєму «Сад Іванни Блажкевич» Марк Гольберг прочитує в широкому контексті історії культури, починаючи з Біблії та античності, крізь призму улюбленого в інтерпретаційному вимірі образу **сад**. В О. Сенатович ідеться про конкретний сад, у якому Іванна Блажкевич навчала українських дітей, прищеплювала їм любов до світу, долучала до вічних джерел краси (в підтексті прочитуємо – до українського світу). Водночас сад постає як вічний образ світової літератури, як символ творчості, як уособлення «цільності людини» (внутрішньої і зовнішньої гармонії), світла й просвітленості, попри трагізм життя – суспільного й особистого. До слова, ім'я великої української вчительки та письменниці було не надто шановане в радянські часи, її творчість та освітянська діяльність лише спорадично потрапляли в дослідницьку оптику, не так часто її непересічна особистість осмислювалася і в художній формі. Оксана Сенатович своєю поемою віддала належну шану справжній українці, а професор Гольберг проникливою інтерпретацією поеми засвідчив: цей сад, ця українська школа (як «Дім радості» епохи Відродження) – «для всіх, для всіх, для всіх...». Шануймо своє, плачемо, примножуймо! Ще одна ремарка: збірка Оксани Сенатович «Обличчям до голуба» побачила світ 1990 року, роздуми над нею Марк Гольберг оприлюднив вже на початку 1991 року. Коментувати тут немає потреби. Це промовиста відповідь критикам (критиканам) і ксенофобам.

Професор Марк Гольберг був одним із перших (або й першим?), хто відреагував на книгу Ліни Костенко «Сад нетанучих скульптур», що вийшла в київському видавництві «Радянський письменник» 1987 року. Уже в 6 номері (1988 р.) львівського часопису «Жовтень» опублікована рецензія «Душа тисячоліть себе шукає в слові!». Сам факт повернення мисткині до читача став культурно-мистецькою подією: історичний роман у віршах «Маруся Чурай» опритомнює український сегмент зрадянщеного суспільства; у збірках «Над берегами вічної ріки», «Неповторність», «Сад нетанучих скульптур» крізнить філософський мотив часу, сув'язі часів,

триває діалог історії, а також проступає (до фізично відчутного трему) біль за тими, кого забрав неблаганний (хоча й абстрактний) Хронос. Час, вічність, пам'ять – ця тріада «веде сюжет» збірки; буття пронизане вертикаллю часу, що незворушно «нанизує на свій шампур зміни, втрати руїни» (Іван Дзюба)... Рецензент влучно узагальнює: час постає і як тема, і як предмет осмислення, і як невід'ємна складова художнього світу. Забігаючи наперед, скажу: рецензія Марка Гольберга стала дуже добрим теоретичним підґрунтям для подальшого осмислення концептуальної проблеми, присвяченої історичній пам'яті і часу. 2010 року побачила світ монографія Галини Жуковської «Усе іде, але не все минає... Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко». Рецензія Марка Гольберга – одна з найбільш цитованих. Окремі цитати винесені в особливі дискурсивні позиції. Принагідно зазначимо, що таких підкреслених цитувань у монографії не так багато (В'ячеслав Брюховецький, Іван Дзюба, Юрій Ковалів, Микола Ільницький, Леонід Талалай, Оксана Пахльовська, Людмила Тарнашинська). Ось знакова цитата Марка Гольберга: «Її поетична думка осягає великі поетичні простори, напружено шукає ключів до таємниць буття людини, нації, людства. Проблема часу для Ліни Костенко – це проблема історичної свідомості, її ролі в активізації творчих можливостей сучасної людини» [13, 166].

Концепт Часу (з великої літери!) у збірці нашої геніальної сучасності учений осмислює у філософських категоріях, як важливу складову історичної свідомості; як безперервний рух і мить; з іншого боку – як щось зримає, досягне, фізично відчутне. Саме таким є час дитинства зі своїми смаками, ароматами, формами, звуками («Старий годинникар»): *«навколо нього час лежав навалом»*. Марк Гольберг наголошує, що Ліна Костенко дуже тонко й на високих драматичних регістрах відчуває історію в сьогоденні, співпереживає її в кожній епосі, «відчуючи свою особисту відповідальність за неї, свою причетність до того, що складає її зміст» [2, с. 100], утверджує всеперемагаючу силу життя: *«благословенна кожна мить життя/ на цих всесвітніх косовицях смерті»*. Для фронтовика Марка Гольберга ці слова мали особливий сенс: двадцятилітнім пішов на фронт, воював під Сталінградом, мама отримала «похоронку»... Згадані рядки завжди цитував зі сльозами на очах. Сумовито резонував: «Із солдатським життям не рахувалися. Тисячі життів приносилися в жертву Богу війни. Яка ж тут «малая кров»? [11, с. 19]. Щось глибоко сокровенне наклалося й на інтерпретацію драматичної поеми «Дума про братів неазовських». Оцей похід козаків на чолі з гетьманом Павлюком на страту, – разом із молодим Сахном Черняком, що добровільно розділив (чи хотів розділити) смерть зі

своїми побратимами, – дуже вже нагадує Маркові Гольбергу особистий вибір, коли замість студентської лави обрав війну. Тому так правдиво й без йоти пафосу сприймається узагальнення: «У творі йдеться про те, що становить смисл життя людського, про смерть і безсмертя, про честь і безчестя, про людську гідність і вірність обов'язку» [2, с. 109].

До скарбниці класичної герменевтики можемо зарахувати інтерпретаційні етюди Ліниних поезій «Акварелі дитинства», «На конвертики хат літо клеїть конверти, як марки», «Гроза проходила десь поруч», «Послухаю цей дощ». Неповторність поета, узагальнює рецензент, особливо виявляється там (радіше – саме там!), де він звертається до вічних тем, образів, мотивів, архетипних моментів світорецепції, до того, що не раз привертало увагу інших митців. Ліна Костенко, попри одержимість і біль Україною, мисткиня (митець!) глобального культурологічного світовідчуття, її творчість органічно вписується в класичну світову культурну матрицю. Тільки справжній Поет може ототожнити себе з усім буттям, стати його іманентною часточкою, залишаючись при цьому свого «народу гілочкою терновою». Мить причетності до миті, віків і вічності переростає в Пам'ять, отже – у сутність і всюди – та все-Присутність. Так відчувати просвітлений трагізм буття вміють тільки геніальні поети! Саме ці моменти рецептивної естетики на прикладі збірки «Сад нетанучих скульптур» актуалізував професор Гольберг у своїх проникливих роздумах-рефлексіях. Енергія думки, зіркість поетичного ока, вишліфованість рядка, афористично загострена лапідарність з часом трансформувалися в шляхетну стриманість, згуслість та навіть згірклість і «меланхолійність рефлексій» (Іван Дзюба) у «Річці Геракліта» та «Мадонні Перехресть». Прикметно, що саме таку перспективу розгортання ліричного переживання світу в мовостилі Ліни Костенко спрогнозував наприкінці 80-х років Марк Гольберг.

Багато уваги в рецензії приділяє науковець і блискучій поемі-баладі «Скіфська одісея», зауважуючи, що змістове наповнення, оригінальні (можемо стверджувати – віртуозні, з легким флером іронії) художні засоби, а що найголовніше у контексті досліджуваної нами проблеми – своєрідність художнього відтворення того шару праслов'янської історії, який вже ні археологія, ні історія не здатні відтворити, мають і мусять бути належним чином досліджені і поціновані. Адже «за кожним кроком твору стоїть величезна пошукова праця, Ліна Костенко точна навіть у найдрібніших деталях. Відтворюючи минуле, вона стосовно нього займає активну позицію, у кожному факті вміє знайти оті продуктивні елементи, які залишаються прийдешнім поколінням, створюючи основу людського поступу» [2, с. 103]. Марк Гольберг також актуалізував

проблему взаємин між поезією та історичною наукою, скіфську проблему окреслив у контексті різних історичних бачень та гіпотез (томи наукових праць). Прикметно, що дослідник виносить за дужки О. Блока і його поему. Шовіністична концепція великороса дисонує з авторською візією легендарної Скіфії як гіпотетичної прабатьківщини українців. Ключова теза роздумів: естетичний потенціал історії, її поезія, історична дійсність породжують ситуації, сповнені великого естетичного (ми б додали – світоглядного) сенсу, позаяк «про історію не можна розмірковувати серйозно, не маючи естетичного почуття» (Гегель). Ліна Костенко, *«крізь домисли, і вимисли, і міфи»* відтворює загублене у віках з художньою достовірністю, проникливістю та неймовірним захопленням, тому, хоч *«десь урвалась пам'ять історична, / зате вона навіки золота»*. Наукова студія Марка Гольберга стала сутнісним науковим та інтерпретаційним прологом до подальших опрацювань знаменитої поеми-балади (В'ячеслав Брюховецький, Володимир Панченко, Іван Дзюба, Галина Жуковська, Валентина Саєнко). Костенкознавчий доробок Марка Гольберга скромний (усього дві статті), але концептуально вагомий, оскільки вчений доглибинно проартикулював проблему багатства й драматизму духовного світу Ліни Костенко, її високого індивідуального переживання Часу, Історії, Пам'яті, вічних питань буття й незнищенності людського духу.

Ще один сегмент різногранної творчо-наукової діяльності професора Марка Гольберга – увага до проблем художнього перекладу, який учений означував образною дефініцією «високе мистецтво». Перекладознавчий доробок – це близько двох десятків різноформатних публікацій. Останні п'ятнадцять років мала можливість творчо й досить плідно співпрацювати з професором, під його керівництвом захистила кандидатську дисертацію, присвячену поетиці новел Василя Стефаника як перекладацькій та перекладознавчій проблемі. Також оприлюднила понад тридцять статей, що заторкують різні аспекти сучасного художнього перекладу, зокрема проблему мислеобразної неперекладності. Подальші транслятологічні роздуми – результат творчо-наукової співпраці з професором Марком Гольбергом.

У сучасній філологічній науці утвердилася думка, що перекладознавство – комплексна дисципліна, результат творчої співдружності двох наук про слово – лінгвістики і літературознавства. Однак дискусія, кому належить пальма першості у вивченні й інтерпретації явищ «високого мистецтва», триває. З одного боку, виявляє себе лінгвістичний експансіонізм: художній переклад розглядається в суто парадигмальній (у вузькому розумінні) площині, на рівні відтво-

рення семантичної і семантико-стилістичної структури оригіналу. Натомість літературознавчий підхід абсолютизує ідейно-смыслову і хромотопно-концептуальну спрямованість тексту. Обидва підходи, взяті ізольовано, не дають змоги здійснити розгляд оригіналу як цілості, бачити знамениту діалектичну єдність двох полюсів слова: на одному полюсі – найскромніша служба при тексті, схиляння перед ним, розгляд тексту з найближчої дистанції, на іншому – універсальність, межі якої не можна визначити заздалегідь. Це видається можливим лише за умови їх об'єднання на культурологічній, антропоцентричній та рецептивно-естетичній основі.

Перекладознавство виходить із того, що художній переклад є проявом і результатом взаємодії двох культур і двох творчих індивідуальностей, результатом проникнення, вчування в художній світ першотвору, а також у багатогранний світ тієї культури, на ґрунті якої першотвір виріс. Тому художній переклад необхідно розглядати не лише як результат, а як процес, що ніколи не може бути закінчено-завершеним, безумовно готовим. Жоден цільовий текст не може бути кінцевим етапом у перетворенні того чи того оригіналу і виступає всього лише сходиною на шляху його художнього пізнання. Оригінал постає перед інтерпретаторами як багатий і невичерпний художній світ, який, вступаючи в діалог з новими поколіннями читачів, глибше й рельєфніше розкриває свій інтерпретаційний потенціал. Це поняття, поки що не актуалізоване у філологічній термінології, вдало визначає смисл спілкування між текстом (твором), інтерпретатором (перекладачем) і реципієнтом. Вивчення й теоретичне осмислення руху текстів у широкому просторі культур, поєднання контекстуального підходу з принципом герменевтичного кола – це ті визначальні моменти перекладацької діяльності, без яких повноцінна інтерпретація неможлива.

Хоча теоретичні досягнення в перекладознавстві чималі, одначе на особливу увагу заслуговують головні ті праці, що носять інтердисциплінарний характер і допомагають системно осмислити проблеми перекладацької діяльності й випрацювати певну методологію і методику наукового опису й оцінювання і конкретних перекладів, і окремих лінгвостилістичних та художньо-естетичних явищ. Марк Гольберг звертає особливу увагу на фундаментальні перекладознавчі дослідження М. Рильського, О. Кундзіча, С. Ковганюка, В. Коптилова, а також проникливі розвідки В. Россельса, Г. Гачечиладзе, Л. Гінзбурга, Р. Зорівчак, М. Новикової. Цікавою видається перекладознавча концепція чеського дослідника Ї. Левого з його творчою і продуктивною візією функціональної подібності та динамічним розумінням природи

перекладу. Вельми актуальні на сучасному етапі перекладознавчі постулати словацького теоретика А. Поповича про засадничі проблеми теорії художнього перекладу, зокрема про діалектику «пере-створеного» і створеного у поетичній моделі цільового тексту, та типологію стилістичних змін і модифікацій. Естонський учений П. Тороп визначає основним об'єктом саме процес перекладу (перекладання, перестворення іншою мовою), а одиницею – **цілісний текст**. П. Тороп демонструє вельми оригінальний і сміливий шлях входження у цільовий текст. Коректне виокремлення хронотопних рівнів, визначення динамічної взаємодії між текстом і контекстом, осягнення діалектики семантичного і семіотичного в поетичній моделі слова і словесного образу – це ті нові теоретичні «вузли» на широкому інтердисциплінарному «полі», які намагається розв'язати естонський дослідник, пропонуючи неординарну методикку інтерпретації художньо-естетичних явищ.

Вивчення традицій перекладу конкретного письменника пов'язане з важливою проблемою сучасної філологічної науки: ідеться про вироблення теоретичних обґрунтувань необхідності оновлення перекладу, розгляд конкретних перекладів у контексті перекладознавчої думки свого часу, про вироблення «поетики перекладу» і «поетики перекладача». Рух від перекладу до перекладу сприяє наближенню до об'єктивної істини. Але лише певною мірою, тому що художній переклад – це своєрідний мистецький феномен з притаманною йому рецептивною неповторністю.

У художньому творі не просто співіснують відокремлені й самодостатні прийоми. Усі вони визначаються єдністю художнього завдання твору й саме тут отримують своє місце і своє виправдання. Однак при вивченні й інтерпретації художнього твору, передовсім чужомовної, його «жива, індивідуальна єдність» (В. Жирмунський) умовно розчленовується на замкнену систему так званих поетичних засобів. З методологічного погляду таке умовне і навіть дещо штучне виокремлення питань мікропоетики може бути надзвичайно корисним і продуктивним, бо саме це «препарування» дає змогу на кінцевому етапі акцептувати художній твір з висоти теоретичного узагальнення: оригінал – переклад (серія перекладів) – синтез – оригінал. Тут, звісно, не йдеться про формалістичний чи буквалістський підхід, де поетична модель сприймається на рівні певної конструкції чи замкненої системи, що впливає лише як система знаків та їхніх співвідношень; важливу роль відіграє сутність художнього переживання, увага до структури естетичного об'єкта – художнього слова, що виступає як унікальна поетична тема, своєрідний прийом художнього впливу.

У зіставленні культури і мови окреме слово стає символом, тобто **принципово багатозначним**. Щоб подолати або хоча б осмислити цю багатозначність, необхідно визначити одиницю перекладу. Аксіоматично, це не окреме слово чи сполучення слів, а цілісний текст. Переклад сприяє перетворенню тексту у твір, як влучно висловився з цього приводу Марк Гольберг, «суми знаків» – **у живе явище культури**. Оригінал завжди функціонує на тлі широких контекстів історії, літератури, культури. Потрапляючи в силове поле контекстів, слово набуває нової художньої енергії, яка перевищує його граматичну, парадигмальну сутність. Значення того чи того слова, його реальні й потенційні можливості, його «взаємини» з іншими словами визначаються не за законами граматики, а за законами поетики. Художній світ збагачує слово – слово включається у творення цього світу. Правильно перекладені слова аж ніяк не забезпечують художньої рівноваги. На цьому професор Гольберг наголошував постійно.

Промовистим прикладом можуть слугувати українські переклади вірша відомого польського поета Ц. Норвіда «Іронія». Цей твір органічно вписується в широкий контекст романтичного світобачення. Щоб осмислити й відтворити його, перекладачеві необхідно провести певну дослідницьку роботу. Романтичне іронічне мислення було якісно новим явищем в історії культури. Однак перекладачі – і на це звертає особливу увагу М. Гольберг у проникливій перекладознавчій розвідці «Два Норвіди» – не враховували принципово важливих філософських і культурних зв'язків. Іншими словами, неперекладними виявилися не самі слова, вислови, смислові синтагми чи навіть образи або метричні особливості поезії, а її глибока імпліцитна філософія, оте, що «стоїть» над словом, визначає його неповторне обличчя, його особливий «ореол».

Понад столітня історія входження В. Стефаніка у слов'янський і світовий художній простір засвідчує, що український «абсолютний пан форми» так і не був прочитаний. На жаль, здебільшого механічні «сірі» підрядники не можуть представити чужомовному читачеві унікальний художній світ видатного новеліста. Практичного володіння мовами виявилось замало, аби зберегти в цільових текстах таїну його непересічної сили й експресії розлогого говіркового слова, до якого підключено все біополе покутського села – деталі соціального побуту, буденні реалії, своєрідні характери. Причому цей український ґрунт, українська тематика не є простим антуражем – усе це творить художню субстанцію (М. Коцюбинська). Добротна фактура життя, дійсності, характерів постійне відчуття землі не дають **загальнолюдському** у його

творчості **виродитися** в ефемерну і невловиму художню субстанцію. Стефаник геніально віднайшов міру зосередження загальнолюдського в конкретній соціально, національно й психологічно визначеній особистості. Тут перекладач буквально **мусить** піднятися на хронотопний рівень, осмислити глибинні імпліцитні властивості тексту, досягнути авторський екзистенційний синкретизм, уловити «експресивний ореол» Стефаникових героїв. В іншому випадку чужомовна версія перетвориться на маловиразну, художньо неповноцінну, а то й спотворену копію.

Ось промовистий приклад. Старий Максим (новела «Сини») втратив на війні обох синів, поховав дружину, залишився «сам на всій землі, в цілому світі». Герой дійшов до тієї межі душевного відчаю й болю, переступити яку вже неможливо. Почувши у весняному полі спів жайворонка, він не міг по-іншому відреагувати на нього: « – *Мой, мовчи, **не гавкай** над мойов головов; кому взъивси співати? Оцему обдертому та обгризеному дідові?»* [19, с. 205]. По-іншому справді не скажеш, адже знайдено те неповторне слово, що оптимально відповідає ситуації, виступає само собою, «натурою перед очима». Парадоксальна художня метаморфоза «співати – гавкати» ілюструє містку пластичну гіперболізацію в пошуку знаменитої новелістичної «зупиненої миті». Індивідуальне переживання, внутрішня драма ліричного героя викликають одноепіцентричний спалах. Експресема «гавкати» – це своєрідний вихід на поверхню живих волокон «нервової системи», цілісної і взаємопов'язаної. Максим, якого люди прозвали «старим псом», повністю вжився в роль – трагічну! – старого, нікому не потрібного собаки. Цей образ стає лейтмотивним у новелі: «борони кусали землю, гаркотіли, роздряпували її», «ти не кінь, ти пес, ти всі плечі мені обгриз» [19, с. 203, 204]. Герой новели, «обгризений» роками і немилосердною долею, самотній до нестями не міг по-іншому почути голос жайворонка. Це не художня надмірність, не епатажний декор чи претензійна оригінальність, це міра наближення Стефаника до своїх героїв. Своєрідний, винятковий характер цієї психологічної єдності й зумовлює вибір саме таких, а не інших слів. У певному сенсі такі дискурси є неперекладними або ж потребують пера непересічного маестро «високого мистецтва».

Справжній переклад, як певному сенсі герменевтичний акт, поєднує в собі глибоку, проникливу інтерпретацію і натхненну творчість, ба більше: **розуміння, тлумачення оригіналу стає підґрунтям для творчості**. Так виникає проблема феномену творчого у художньому перекладі, діалектики «свого й чужого», «свободи і несвободи» в процесі перекладання. До цих проблем лише підходить сучасне перекладознавство, спираючись на досягнення феноменологічної

філософії (Гадамер, Гайдеггер) і на основні постулати антропологічної лінгвістики (Гумбольдт, Потебня). Важливим також є питання про відтворення типологічних особливостей літературних жанрів і напрямів у конкретних цільових текстах, що передбачає глибоке розуміння сутності історико-літературного процесу, структури літературного напрямку, так званого парадоксу твору як поєднання індивідуального і загального, усвідомлення еволюції художнього мислення (мовомислення!).

Процес звільнення від ідеологічних табу і стереотипів дає змогу перекладачеві здійснювати комплексний філологічний аналіз, об'єктивно осягати ідейно-образну структуру першотвору: з одного боку, перекладач входить у світ тієї культури, яку репрезентує оригінал, з іншого – перекладач максимально виявляє себе, свою сутність, свою здатність неупереджено інтерпретувати оригінал. У перекладному тексті вельми важливо передати і глибинні моменти, характерні для світогляду автора, його позиції. Хоча перекладач не може залишатися байдужим до емоцій та ідей оригіналу, він аж ніяк не повинен перетворювати цільовий текст у демонстрацію власних поглядів, спрямовувати оцінність у тенденційне річище.

Скажімо, при відтворенні новел В. Стефаника, у яких ідеться про Січове Стрілецтво, чимало «ідеологічних зсувів», оскільки оптимальна перекладність визначалася не оригінальним текстом, а «верховним дозволом», виникав ще один вид цензури – цензура перекладача. Спотворювалася не лише історична достовірність оригіналу, у перекладах губилося відчуття особливої емоційної тональності, розмивалося ідейно-настрове ядро, тобто втрачався момент осяжності пафосу. Параметр соціально-політичної детермінованості позначався на тому зрізі системи поетики, що репрезентує ідею у її життєвості, актуальності, безпосередності. Про це багато й слушно у своїх перекладознавчих роздумах писав Марк Якович Гольберг.

Пізнання художнього твору відбувається не відразу у всій повноті, а поступово переходить від аналітичних методів до вищих, синтетичних. Однак аналітичний щабель – необхідна, але не кінцева ланка осягнення першотвору. Лише синтетична цілісна рецепція тексту у всій його знаменитій «цілокупності», що передбачає елемент моделювання художнього світу на основі глибокої і проникливої інтерпретації, виводить «високе мистецтво» на якісно новий рівень. У художньому творі часто все тримається на тих ледь-ледь, на найтонших відтінках, «летючих» нюансах, які знаменують неповторне обличчя твору і творця.

...«Життя жене свою вузькоколіюку». В останні роки, особливо в ту пізню теплу осінь 2006, Марк Якович любив розмірковувати над

одвічною таїною Слів, над їхньою невичерпністю й невичерпальністю, над «безконечним залишком непізнаного», який містить у собі знання й пізнання, а ще про той смуток, що (перефразовуючи Ліну Костенко) «в науці він пізнав лише ази, лише ази, а треба умирати...». Це говорив учений-енциклопедист європейського рівня, автор понад трьохсот наукових праць, чотирьох резонансних у слов'янському світі монографій, блискучий філософ-культуролог, зрештою, один з найкращих філологічних гідів у «країні Франкіані», де йому відомі були найвіддаленіші куточки, найважчі крутосхили. Гідний і чесний громадянин ДЕРЖАВИ СЛОВА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гольберг М. Що потрібно перекладачеві? / *Вітчизна*. 1987. № 4. С. 158 – 162.
2. Гольберг М. Душа тисячоліть себе шукає в слові: Роздуми над книгою Л.Костенко «Сад нетанучих скульптур» / *Жовтень*. 1988. № 6. С. 100 – 110.
3. Гольберг М. Іван Франко і українсько-сербські культурні зв'язки. Львів, 1991. 144 с.
4. Гольберг М. Сад Оксани Сенатович / *Дзвін*, 1991. № 1. С. 143 – 146.
5. Гольберг М. Долаючи час і простір: переклад і проблеми національного відродження / *Дзвін*. 1992. № 7–8. С. 127 – 130.
6. Гольберг М. Бібліографічний покажчик. До 70-річчя від дня народження. Дрогобич, 1993. 30 с.
7. Гольберг М. Контекст і проблема єдності філології / *Язык. Культура. Взаимопонимание. Материалы международной научной конференции (под ред. Т. Н. Космеды)*. Львов: ЛГУ, 1997. С. 444 – 450.
8. Гольберг М.Я. Порівняльне вивчення літератур і деякі проблеми слов'янської історичної поетики / *Славянскія літаратуры ў сусветным кантэксте: Матэрыялы III Міжнар. наук. конф. Мінск, 18–20 лістапада 1997 г. У 2 ч. Ч. I: Руская і замежная літаратура, міфалогія і фальклор. Праблемы параўнальнай паэтыкі і перакладнаўства* / Пад ред. В.П. Рагойші. Мн. : БДУ, 1999. 216 с.
9. Гольберг М. Лінгвістичний аналіз тексту й інтерпретація художнього твору. Герменевтичні аспекти / *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол.* 2000. Вип. 28. С. 171 – 176.
10. Гольберг М. Франкознавчі етюди. Дрогобич : Коло, 2007. 164 с.
11. Гольберг М.. Життя прожити – не поле перейти... / *Збірник на пошану професора Марка Гольберга* / Ред. кол. Тетяна Біленко

- (головний редактор), В. Меншок, Є. Пшеничний та ін. Дрогобич : Вимір, 2022. С. 13 – 27.
12. Дзюба І. «Гармонія крізь тугу дисонансів...» / Іван Дзюба, Ліна Костенко, Оксана Пахльовська. К. : Либідь, 2016. 584 с.
 13. Жуковська Г. «Усе іде, але не все минає». Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко / Монографія. К.: Книга, 2010. 188 с.
 14. Збірник на пошану професора Марка Гольберга / Ред кол. Тетяна Біленко (головний редактор), В. Меншок, Є. Пшеничний та ін. Дрогобич : Вимір, 2002. 324 с.
 15. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 215 с.
 16. Коцюбинська М. «Безлично голі образки» і біле світло Абсолюту / *Слово і час*. 1992. № 5. С. 55 – 69.
 17. Пшеничний Є. Марк Гольберг: людина і вчений / *Франкознавчі етюди*. Дрогобич : Коло, 2007. С. 158 – 161.
 18. Скотний В. На пошану ювіляра / *Збірник на пошану професора Марка Гольберга* / Ред. кол. Тетяна Біленко (головний редактор), В. Меншок, Є. Пшеничний та ін. Дрогобич : Вимір, 2002. С. 5 – 9.
 19. Стефаник В. Повне зібрання творів: У 3 т. К. : Вид-во АН УРСР, 1949 – 1954. Т. 1.